

Waar Te Beginnen?

135 filmklassiekers voor de
beginnende filmfanaat

Waar Te Beginnen?

Martin Kooistra

Schrijver: Martin Kooistra
Coverontwerp: Martin Kooistra
Fotografie: Hedy Beerlage
ISBN: 9789403622385
© Martin Kooistra

1 Voorwoord van de auteur

Tot mijn 18e levensjaar kon ik het aantal keren dat ik een bioscoop was geweest op één hand tellen. De zomer van 1992 was een keerpunt om twee redenen: ik kreeg een bijbaan bij de Rembrandt Bioscoop aan de Vrijstraat in Eindhoven en de NCRV zond verspreid over een aantal zaterdagavonden een Hitchcockretrospectief uit. Hierdoor opende zich een nieuwe wereld waarvoor mijn liefde alleen maar is gegroeid. Bijna 30 jaar, zo'n 15.000 films en ongeveer 2500 filmrecensies later ben ik nog steeds een verzamelaar en bevind ik me normaal gesproken elke week meerdere keren in de bioscoop. Om mezelf een echte filmkenner te kunnen noemen moest ik, zo vond ik, in ieder geval alle (nog) beschikbare klassiekers uit de filmgeschiedenis kijken.

Bij gebrek aan Internet wendde ik mij tot mijn eerste filmbijbel: Robert Hofman's Speelfilm Encyclopedie (6^e editie). Ik las dit immense naslagwerk volledig door, noteerde de titels van alle films met de maximale score van 4 sterren en reisde met dat lijstje naar onze grote steden in de hoop deze films op de kop te kunnen tikken. Zonder naslagwerk was ik nooit op de zwijgende meesterwerken van bijvoorbeeld Griffith, Murnau, Eisenstein, Vidor en Lang gekomen. En had ik nooit het werk van zogenaamde arthouse-regisseurs als Kurosawa, Godard, Buñuel of Bergman leren kennen.

Nog steeds vormen de papieren naslagwerken mijn belangrijkste leidraad. Internet kwam en via de Internet Movie Database (www.imdb.com) kun je gemakkelijk uitgebreide informatie vinden over vrijwel elke film die ooit is gemaakt en het heeft zelfs zijn eigen Top 250. Maar de lijst is gebaseerd op duizenden meningen en de stortvloed aan recensies, van zowel professionals als amateurs, zorgt ervoor dat je door de bomen het bos amper kunt zien. En hoewel *Shawshank Redemption*

best een aardige film is, zou het bij mij waarschijnlijk niet eens in de Top 2000 staan. Toch is dat de film met de hoogste waardering op IMDB.

Smaken verschillen, dat geldt ook bij films. Maar als je aan een zogenaamde filmklassieker begint is het prettig om te weten waaraan de film die status dankt. Daarbij is het praktisch om één leidraad te volgen en die hoop ik met deze verzameling van filmbesprekingen te kunnen bieden. Wie de lijst van films doorkijkt zal het opvallen dat het overgrote deel Engels gesproken is. De reden daarvoor is simpel: het is makkelijker om te genieten van een film in een taal die ik versta. Ondertiteling doet, net als nasynchronisatie, immers altijd tot op zekere hoogte afbreuk aan de intentie van de filmmakers.

Ik begin met het bespreken van mijn 50 favoriete films aller tijden. Natuurlijk is die lijstsubjectief, maar het zijn vrijwel allemaal films die ook in de door mij zo aanbeden naslagwerken als filmklassiekers te boek staan. Het tweede deel is een aanvulling, bedoeld om te zorgen voor meer verbreding. Hierin ga 17 filmgenres af en bespreek 5 filmklassiekers binnen dat genre. Mijn doel is simpel: de beginnende film liefhebber een leidraad bieden waarmee je in het oerwoud van films gemakkelijker door de bomen het bos kunt zien. Ik denk dat dit een acceptabele poging is en ik hoop dat de lezer het ook zo zal ervaren.

Ik heb een voetnoten toegevoegd om bepaalde termen uit te leggen, opmerkingen binnen een context te plaatsen of simpelweg om duidelijk te maken waarop ik bepaalde beweringen baseer. Want net als voor Hermione in *Harry Potter and the Chamber of Secrets* geldt voor mij: “When in doubt, go to the library.”

Martin Kooistra
Maart 2021

50 Nashville (1975)

Genre: *Satire*

Cast: *Ronee Blakley, Lily Tomlin, Henry Gibson e.a.*

Regie: *Robert Altman*

Robert Altman is één van de weinige eigenzinnige regisseurs die een groot publiek wist te bereiken zonder ook maar enige concessies te hoeven doen. In 1970 brak hij door met *M.A.S.H.*, een bijtende satire waarvan het succes zou leiden tot een mildere maar ongekend succesvolle TV-serie¹. Critici beschouwen *Nashville* als Altmans grootste triomf en ook voor niet-ingewijden is het binnen een minuut duidelijk dat dit een film is zoals die nog nooit eerder was gemaakt. In 150 minuten volgt Altman meer dan 20 verschillende karakters, veelal folk- en countrymuzikanten, die naar Nashville komen voor een festival ter gelegenheid van het 200-jarig bestaan van de VS. Dat festival valt samen met een felle verkiezingscampagne om de progressieve Hal Phillip Walker als gouverneur van Kentucky te kiezen. De manier waarop al die verschillende karakters en hun verhaallijnen elkaar ogenschijnlijk toevallig kruisen, weer uiteengaan en tenslotte in de finale bij elkaar komen is slim uitgewerkt, maar vooral onderhoudend.

Uiteraard is er veel muziek te horen, altijd live gezongen door de acteurs en in een aantal gevallen ook door hen geschreven. Altman wilde die live-vertolkingen laten overlappen dialoog door verschillende van de andere hoofdrolspelers die tijdens dat optreden aanwezig zijn. De muzikale scene van Nashville is de kapstok waaraan deze intrigerende, grappige, soms zelfs melige verhaallijnen zijn opgehangen. Wie overigens denkt dat Barbara Harris' optreden tijdens een autorace te bizar is om waar te zijn, moet zich bedenken dat het script gebaseerd is op wat scenarist Joan Tewkesbery zelf zag en meemaakte tijdens een bezoek aan Nashville!

Het ensemblespel in *Nashville* was zo sterk dat zowel komiek Lily Tomlin (in haar filmdebuut) en singer/songwriter Ronee Blackley een nominatie voor een Oscar en een Golden Globe

¹ Een mildere, maar ongekend succesvolle TV-serie: De TV-serie, met Alan Alda en Loretta Swit in de hoofdrollen, liep van 1972 tot 1983 en was gedurende 109 keer genomineerd voor een Emmy-award en 22 keer voor een Golden Globe en won in totaal 61 prijzen. (www.imdb.com, www.goldenglobe.com, www.emmys.com)

voor beste vrouwelijke bijrol kregen. Ook acteurs Henry Morgan, Geraldine Chaplin en Barbara Harris kwam in aanmerking voor een Golden Globe, evenals Joan Tewkesbury (voor het scenario) en niet te vergeten Robert Altman zelf. Dit was weliswaar het jaar waarin *One Flew Over The Cuckoo's Nest* met de meeste prijzen aan de haal ging, maar voor een film die zich afspeelt in de country-scene is het gepast dat *Nashville* toch in ieder geval de Oscar en een Golden Globe won voor het lied 'I'm Easy', geschreven en uitgevoerd door Keith Carradine.

Let ook op een klein rolletje van Jeff Goldblum als een excentrieke journalist die van locatie naar locatie rijdt op zijn driewielige motor en staat op de aftiteling vermeld als 'Tricycle Man'. Elliot Gould, die dankzij zijn rol in *MASH* één van de grote sterren van de jaren '70 werd, heeft een vermakelijke cameo als zichzelf samen met Julie Christie, zijn co-ster in het bejubelde *The Long Goodbye* uit 1973. Wellicht helpt het als je van Amerikaanse folk- en countrymuziek houdt, maar ik laat me elke keer opnieuw meeslepen door de onconventionele regie, de uitstekende montage, de sublieme sound-editing en de kleurrijke karakters. Door de vele verhaallijnen en de aangename muziek vliegt de tijd voorbij maar wanneer Keith Carradine 'I'm Easy' zingt voor de mijmerende Shelley Duvall, Geraldine Chaplin, Cristina Raines en Lily Tomlin, zal er mogelijk ook bij ook een brok in de keel komen.

49 Judgment at Nuremburg (1961)

Genre: *Historisch drama*

Cast: *Spencer Tracy, Richard Widmark, Maximilian Schell e.a.*

Regie: *Stanley Kramer*

Stanley Kramer maakte *Judgment at Nuremburg* op het moment dat alle veroordeelden van de Nuremberg Trials² weer op vrije voeten waren en de Koude Oorlog inmiddels wereldwijd de gemoederen bezig hield. Een bijzonder gewaagd moment voor deze reconstructie, ook voor producer/regisseur Stanley Kramer. Zijn werk is bijzonder omdat hij het medium door de jaren heen vaak gebruikte om filmbezoekers te confronteren met grote morele vraagstukken die destijds veel stof deden opwaaien en nu, 50 tot 60 jaar later, nog steeds of opnieuw relevant zijn. In 1958 regisseerde Kramer bijvoorbeeld *The Defiant Ones*, een film over een zwarte [Sidney Poitier] en een blanke [Tony Curtis] gevangene die letterlijk en figuurlijk aan elkaar vast zitten wanneer ze na een ongeluk tijdens een transport weten te ontsnappen. De film betekende de doorbraak voor de meest iconische zwarte acteur ooit en hield blanke en zwarte bioscoopbezoekers op meedogenloze wijze een spiegel voor zonder dat het ooit echt belerend wordt. Het veelbesproken einde van *The Defiant Ones* heeft ongetwijfeld mensen hardop de vraag doen stellen of er geen einde moest komen aan segregatie in de VS.

Twee jaar later maakte Kramer het rechtbankdrama *Inherit The Wind*, een reconstructie van de roemruchte 'Scopes Monkey Trial' in 1925 waarbij een leraar op een Christelijke school zijn lessen over de evolutie-theorie moet verdedigen omdat die in strijd zouden zijn met de Bijbel. Met de opkomst van fundamentalisme in de Islam en het Christendom in het westen is het eveneens nog steeds een uiterst relevante en actuele film. In 1961 produceerde en regisseerde Kramer opnieuw een meesterwerk over een uiterst gevoelig onderwerp en het resultaat is complexer dan *Inherit The Wind*, omdat zoveel verschillende perspectieven van belang zijn om tot iets van een

² *Nuremberg Trials*: Een serie van 13 processen die van 1945 tot 1949 plaats vonden in de Duitse stad Nürnberg. De aangeklaagden waren ambtenaren van de NSDAP en hooggeplaatste militaire officieren, evenals Duitse industriëlen, advocaten en artsen die aangeklaagd waren wegens misdaden tegen de vrede en misdaden tegen de menselijkheid. (www.history.com)

oordeel te kunnen komen over de gruwelen die ten tijde van het Derde Rijk plaatsvonden. De grootste verdienste van *Judgment at Nuremberg* is dan ook het scenario van Abby Mann, die zijn eigen toneelstuk bewerkte. Het werpt een brede, opvallend objectieve blik op het Nazi-regime en dwingt een ieder die denkt het morele gelijk te hebben zijn mening te herzien. Met welk recht kan een land dat duizenden Duitsers en Japanners doodde met gruwelijke bombardementen een oordeel vellen over de volkerenmoord door de vijand? Zijn rechters slechts uitvoerders van de wet of zijn ze juist het morele kompas van het volk? Kan de Duitse bevolking zich verschuilen achter het excuus dat ze niet wisten 'dat het zo erg was'?

De topcast geeft steeds vanuit een ander perspectief antwoord en iedereen krijgt de kans om te schitteren in indrukwekkende, soms hartverscheurende monologen. Richard Widmark en de flamboyante, Oscarwinnende Maximilian Schell zijn goed gecast als respectievelijk aanklager en verdediger. Marlène Dietrich – die haar land begin jaren '30 had verlaten en tijdens de oorlog met gevaar voor eigen leven optrad voor de Geallieerde troepen aan het Europese front – is de ideale keus om de stem van het volk te vertegenwoordigen en de woorden "Wir haben es nicht gewusst" uit te spreken, vooral voor veel Duitse kijkers een emotioneel hoogtepunt in dit rechtbankdrama.

Montgomery Clift, die al lange tijd worstelde met zijn eigen demonen³, levert een tour-de-force af als een zwakbegaafde getuige. Het moment waarop hij de foto van zijn moeder laat zien aan de rechtbank is werkelijk hartverscheurend. Wie wil weten waarom Montgomery Clift nog steeds gezien wordt als één van de grootste acteurs aller tijden doet er goed aan zijn getuigenis te bestuderen. Judy Garland, die ook de nodige persoonlijke problemen had⁴, toont hier opnieuw aan meer te

³ *Montgomery Clift, die al geruime tijd worstelde met zijn eigen demonen*: Clift had zijn leven lang gezondheidsproblemen, had moeite om zijn serieuze benadering van het acteren te combineren met de commerciële verplichtingen die het met zich meebrak en kampte met schuldgevoelens vanwege zijn homoseksualiteit dat hij bovendien verborgen probeerde te houden voor de buitenwereld. (bestmoviebyfarr.com)

⁴ *Judy Garland, die ook de nodige problemen had*: Eind jaren '30 eiste MGM dat Garland pepillen zou gebruiken om haar energie en gewicht op peil te houden. Dit leidde tot een levenslange verslaving aan pillen en een negatief

zijn dan een schattig muzikalsterretje. Ze speelt een Duitse vrouw die door het Nazi-regime veroordeeld werd wegens een vermeende affaire met een oudere Joodse man. Garlands scène brengt ons naar de dramatische monoloog van Burt Lancaster als de aangeklaagde Nazi-rechter die tot dan toe volstrekt wezenloos voor zich uit heeft zitten staren. Zijn monoloog leidt het slot van het proces in, waarin Spencer Tracy, de verpersoonlijking van de rechtschapen Amerikaan, in een genuanceerde, geloofwaardige vertolking komt tot de slotsummatie.

Dit alles is op voorbeeldige wijze geregisseerd en gefilmd: elk shot is een zorgvuldig voorbereide compositie waarin de positie van ieder voorwerp en elk gezicht tot in detail is uitgedacht. *Judgment at Nuremberg* ook is ondanks de zware inhoud en de claustrofobische setting toch visueel aangenaam, vooral door het dynamische cameragebruik dat voorkomt dat het vervalt in gefilmd toneel. De manier waarop Kramer door middel van een camerabeweging Maximilian Schell (die een Duitse advocaat speelt) naadloos over laat gaan naar het spreken van Amerikaans is een intelligent staaltje cinematografie. *Judgment At Nuremberg* daagt je uit om paradigma's over de Tweede Wereldoorlog uit de vriezer te halen en ze te plaatsen in het perspectief van een wereldorde waarin machtsmisbruik, corruptie en een onwelwillendheid om genocide te veroordelen en aan te pakken nog steeds aan de orde van de dag te zijn.

48 Seven Chances (1925)

Genre: *Komedie*

Cast: *Buster Keaton, Ruth Dwyer, T. Roy Barnes e.a.*

Regie: *Buster Keaton*

Charles Chaplin is van alle komieken uit de periode van de zwijgende film veruit de meest succesvolle gebleken. Dat heeft hij mede te danken aan het feit dat hij al erg vroeg in zijn carrière volledige creatieve onafhankelijkheid wist af te dwingen. In 1919 richtte Chaplin samen met D.W. Griffith, Mary Pickford en Douglas Fairbanks de filmmaatschappij United Artists op waardoor hij elk aspect van zijn films volledig in de hand had. De zes speelfilms die hij daarna maakte schreef, produceerde en regisseerde hij en in vijf daarvan speelde hij bovendien zelf de hoofdrol. Chaplins enige concurrent was Buster Keaton, een pupil en vriend van de legendarische Roscoe "Fatty" Arbuckle⁵, die op het hoogtepunt van zijn carrière Keaton rollen gaf in zijn immens populaire slapstickfilms. Buster Keaton kwam – zoals zoveel van zijn collega's – uit een vaudevillefamilie en speelde op driejarige leeftijd al mee in sketches van zijn ouders, onder anderen als 'The Human Mop' waarbij zijn vader hem bij zijn enkels pakte en letterlijk de vloer met hem aanveegde. Keaton leerde als peuter hoe hij 'pratfalls'⁶ moest doen en ontwikkelde zich zo op jonge leeftijd al tot een volleerd stuntman. Acrobatiek en stunts zijn een terugkerend element in zijn korte films maar zijn stijl is duidelijk anders dan die van Chaplin. Waar Chaplins stunts meer leken op ballet wist Keaton vaak de lachers op de hand te krijgen met levensgevaarlijke stunts en intelligente visuele grappen.

Een ander groot verschil met Chaplin is de acteerstijl: Charlie's 'Tramp' uit zijn emoties vooral met gezichtsmimiek maar Keaton besloot zijn karakter een lege blik te geven, alsof hij zich totaal niet realiseerde wat er aan de hand was. Om die reden kreeg

⁵ Roscoe "Fatty" Arbuckle: Amerikaanse slapstickacteur (1897 – 1933) bekend vanwege de combinatie van overgewicht, ongelofelijke lenigheid en kinderlijke charme. Brak door als één van de Keystone Cops en was in de jaren '10 lange tijd de populairste komiek. Een schandaal en de daarop volgende rechtszaak in 1921 ruïneerden zijn reputatie en zijn carrière. (www.brittanica.com)

⁶ 'pratfalls': een techniek waarbij je valt op je billen zonder je daarbij te bezeren.

Keaton de bijnaam 'Stoneface'. In de periode van 1918 tot 1923 regisseerde hij 19 korte, succesvolle komedies. Daarna legde hij zich toe op speelfilms waarvan *The General* (1926) de beroemdste is. *Seven Chances* duurt slechts 56 minuten en is – zoals steeds meer films uit de jaren '20 – in zijn volledigheid te vinden op YouTube. Ondanks de beperkte speelduur kost het wat tijd om het simpele plot op te zetten: net wanneer zijn bedrijf op het punt van faillissement staat, ontvangt James Shannon [Keaton] bericht dat hij 7 miljoen dollar erft. Voorwaarde is dat hij op de dag van zijn 27^e verjaardag om 19:00 getrouwd moet zijn. Toevallig ontvangt James dat bericht op de dag van zijn 27^e verjaardag, dus, zoals de notaris zegt: “Er is nog genoeg tijd om een vrouw te vinden”. James vindt hierdoor eindelijk de moed om zijn grote liefde Mary [Ruth Dwyer] ten huwelijk te vragen, maar wanneer hij uitlegt waarom ze juist vandaag moeten trouwen doet hij dat op een dusdanige manier dat ze hem afwijst. En dus gaat James met zijn zakenpartner maar naar de Country Club in de hoop daar een geschikte vrouw te vinden.

Seven Chances komt dus wat langzaam op gang, maar vanaf het moment dat James elke vrouw die hij tegen het lijf loopt wanhopig ter plekke ten huwelijk vraagt gaat de film los en geeft het steeds meer gas tot aan de beroemde finale waarin Keaton honderden figuranten regisseerde en uiteindelijk enkele van zijn meest memorabele stunts doet. De shots zijn zo goed uitgedacht, de stunts zo creatief uitgevoerd (dat de rotsen niet echt zijn maakt de finale er hooguit iets minder gevaarlijk op) en het vakmanschap van Buster Keaton schittert hier in al zijn glorie.

47 The Hunchback of Notre Dame (1939)

Genre: *Melodrama*

Cast: *Charles Laughton, Maureen O'Hara, Cedric Hardwicke e.a.*

Regie: *William Dieterle*

1939 wordt nog steeds gezien als het hoogtepunt van de zogenaamde Gouden Eeuw van Hollywood. Drie films uit dat jaar staan in mijn Top 50 maar het was ook het jaar waarin *The Wizard Of Oz*, *Gone With The Wind*, *Wuthering Heights*, *Ninotchka*, *Stagecoach* of *Gunga Din* in de bioscopen verschenen. *The Hunchback Of Notre Dame* behoort óók tot de bewijzen voor de stelling dat filmkenners 1939 ook nu nog als het beste filmjaar aller tijden beschouwen. Het is veelzeggend dat het ondanks zijn overduidelijke kwaliteit slechts twee Oscarnominaties⁷ kreeg. Wellicht komt dat omdat men zich de groots opgezette versie uit 1923 met de legendarische Lon Chaney⁸ nog kon herinneren. Charles Laughton speelt de titelrol en geeft één van de meest indrukwekkende vertolkingen uit de filmgeschiedenis.

Zonder enige twijfel is dit de beste Quasimodo ooit. Laughton spreekt amper maar legt door middel van pantomime een keur aan emoties bloot. Quasimodo is speels, naïef, snakt naar erkenning en is loyaal aan een ieder die hem ook maar enig mededogen schenkt. Dit wordt duidelijk in de indrukwekkende en scherp gemonteerde Festival Of Fools-scène. Wanneer Quasimodo de 'kroon' krijgt, omdat hij veruit de lelijkste van alle kandidaten is, aarzelt hij even. Zodra hij met een ondeugende blik de kroon opzet geniet hij echter van de aandacht die hij krijgt. Dat zijn 'onderdanen' hem feitelijk voor schut zetten beseft hij zich niet. Wanneer Frollo [de aangenaam schurkachtige Cedric Hardwicke] een einde maakt aan de festiviteiten huppelt Quasimodo achter Frollo's paard aan, daarbij zwaaiend met de kroon alsof het een stuk speelgoed is. In de dramatische scène waarin Quasimodo een lijfstraf om water smeekt en dit

⁷ Twee Oscarnominaties: Best Sound, Recording (John Aalberg); Best Music, Scoring (Alfred Newman). (www.imdb.com)

⁸ *Lon Chaney*: Amerikaanse filmacteur (1883 – 1930) wiens veelzijdigheid en ontroerende vertolkingen, vaak in macabare rollen, behoren tot klassiekers van de cinema. Chaney kreeg de bijnaam 'Man of a Thousand Faces' vanwege zijn expertise in het gebruik van make-up en protheses in o.a. *The Phantom of the Opera* (1925) en *London after Midnight* (1927). (www.brittanica.com, www.imdb.com)

uiteindelijk krijgt van Esmeralda, bewijst Laughton opnieuw dat hij geen woorden nodig heeft om hartverscheurend te zijn.

Maureen O'Hara is perfect als het zigeunermeisje Esmeralda: charmant, gewiekst, loyaal, mooi, maar vooral een sterke vrouw met een eigen wil. Harry Davenport zorgt voor een luchtige toon als de eigenwijze maar bovenal wijze koning Lodewijk XI en Thomas Mitchell raakt precies de juiste snaar als Clopin, de leider van de vluchtelingen, de bedelaars en de zakkenrollers die zich op de scheidslijn tussen vertrouwen en wantrouwen bevindt. De score van Alfred Newman is prachtig maar schittert het meest in afwezigheid en dat is de verdienste van regisseur Willem Dieterle. Daar waar een andere regisseur de emotionele hoogtepunten zou verpesten met een strijkenensemble kiest Dieterle voor de stilte, wetend dat het publiek de adem in zou houden om vervolgens met een brok in de keel de tranen uit de ogen te vegen. Maar geniet van de score in de grootse scènes, bijvoorbeeld tijdens The Festival Of Fools aan het begin van de film en in de aanloop naar de bestorming van Notre Dame. Het is knap hoe het scenario van Sonya Levin en Bruno Frank probleemloos moderne, actuele thema's verweeft in de film. De houding van Parijs ten opzichte van zigeuners legt een niet te missen link met de Jodenvervolging; de nadruk op de angst van de autoriteiten voor en het belang van de boekdrukkunst was destijds actueel door het gebruik van oorlogspropaganda in 1939, maar is nog steeds relevant in deze tijd van Social Media die ons voorzien van een stortvloed aan valse berichtgeving dat tot doel heeft onze mening en houding te beïnvloeden. Mede daardoor is deze versie van *The Hunchback Of The Notre Dame* meer dan een voortreffelijk gemaakte, perfect geacteerde film: het is ééntje die ruim 80 jaar later staat als een huis en blijft inspireren.

46 The French Connection (1971)

Genre: *Misdaad*

Cast: *Gene Hackman, Roy Scheider, Fernando Rey e.a.*

Regie: *William Friedkin*

William Friedkin heeft nog steeds de reputatie als één van de 'Bad Boys of Hollywood'. Die reputatie verwierf hij voor deze eigenzinnige regisseur voor een groot deel door een aantal anekdotes over het filmen van *The Exorcist*, zijn beroemdste film en Friedkins opvolger van *The French Connection*. Voor *The Exorcist* sloeg hij Max von Sydow in zijn gezicht voor een take en jaagde hij acteurs meerdere malen de stuipen op het lijf door tijdens een take achter hun rug een pistool af te laten gaan waardoor de acteurs de juiste schrikreactie hadden. Ellen Burstyn, die de rol speelde van de moeder die van door een demon bezeten Regan [Linda Blair], liep een permanente rugbeschadiging op in de scène waarin Megan haar van het bed gooit.

Ook in *The French Connection* is op een aantal momenten duidelijk te merken dat Friedkin zijn cast en crew tot het uiterste liet gaan. Deze misdaadthriller speelt zich af in New York, werd volledig op locatie gefilmd en aangezien de openingsscènes zich in december afspelen (Gene Hackman is verkleed als Kerstman) moesten die in bittere kou worden opgenomen. De adem van de acteurs is zichtbaar en de kou is, mede doordat de kleuren verzadigd zijn, haast voelbaar. Hackman en Roy Scheider spelen keiharde politieagenten en dat wordt duidelijk in een scène aan het begin van de film die zich afspeelt in een bar. De confrontatie met een paar schimmige figuren loopt uit op geweld. Het resulteert in een lange achtervolging waarin de drie betrokken acteurs tot het uiterste moeten gaan. Director of photography Owen Roizman moet het bovendien allemaal perfect in beeld brengen zonder steadicam⁹. De scène eindigt bij de bouwval in een verwaarloosde straat in New York waarbij de arrestant nog een paar flinke trappen na krijgt.

Mede door de roemruchte Hays-code¹⁰ was het al sinds de jaren '30 haast onvermijdelijk dat Hollywood politie-agenten,

⁹ *Steadicam*: Constructie dat met de hand gefilmde camerabeelden stabiel houdt, ook als de cameraman zich voortbeweegt. (en.wikipedia.org);

¹⁰ *Hays Code*: Deze oorspronkelijk in maart 1930 gepubliceerde code was een eerste poging om filmcensuur te introduceren in de VS door middel van een aantal richtlijnen voor filmproducers. (www.screenonline.org.uk);

ook al hadden ze tekortkomingen, altijd als helden neerzette. En dat betekende dat die agenten werkten volgens het boekje en zich (uiteindelijk) hielden aan de wet. In Hollywoodfilms was het overtreden van de wet was uit den boze en dat resulteerde in oneervol ontslag of nog erger. Nadat films als *The Wild Bunch*, *Bonnie and Clyde* en *Straw Dogs* de grenzen van gewelddadigheid drastisch hadden verlegd, ging Friedkin een stapje verder door korte metten te maken met het geromantiseerde beeld van de politie. Popeye Doyle [Hackman] en Buddy Russo [Scheider] zijn pragmatisten die doen wat nodig is om hun man te krijgen. Daarbij schuwen ze geweld en intimidatie geenszins als het maar het beoogde resultaat oplevert. Op de filmposter van *The French Connection* zien we dat Doyle een voortvluchtige sluipschutter in zijn rug schiet, een scène die het publiek enorm schokte. *The French Connection* werpt dan ook de vraag af op of agenten als Doyle en Russo, die te maken hebben met de zwaarste criminelen (de sluipschutter in kwestie heeft kort tevoren drie ongewapende mensen gedood), zich boven de wet mogen stellen om dergelijk tuig van de straat te krijgen.

The French Connection is bij het moderne publiek vooral beroemd vanwege een achtervolgingsscène die velen tot de beste aller tijden hebben uitgeroepen. De enige concurrentie voor die onofficiële titel komt uit *Bullit* [1968] en *The Seven-Ups* [1973]. Het is geen toeval dat Philip D'Antoni bij elk van die films betrokken was als producer of (bij *The Seven-ups*, een onofficiële sequel op *The French Connection* met Roy Scheider als Buddy) als regisseur. Deze achtervolgingen bevatten geen special effects, laat staan CGI, maar wel voortreffelijk en vaak levensgevaarlijk ouderwets stuntwerk. In *The French Connection* is het bovendien de moeite waard om te letten op de knappe geluidseffecten, waardoor je de indruk hebt dat Hackman op topsnelheid door de drukke straten van New York rijdt. De botsingen zijn zo echt als ze maar kunnen zijn en tonen het beste werk dat de klassieke stuntmannen ooit hebben laten zien. De achtervolging is tot in de puntjes geregisseerd en bevat tientallen auto's wiens bewegingen exact getimed moesten worden. Een complexe en uiterst dure operatie waar producers tegenwoordig geen geld meer voor of voor over hebben, maar Philip D'Antoni maakte er kunstwerken van die nooit meer zullen worden overtroffen.

Het camerawerk van Owen Roizman versterkt de rauw-realistische sfeer en gebruikt daarbij regelmatig op effectieve wijze een handheld camera die de film voorziet van een flinke scheut extra energie. Het resultaat is een keiharde, maar onvergetelijke misdaadfilm die samen met *The Godfather* (1972) het misdaadgenre volledig op zijn kop zette.

45 ***The Crowd* (1928)**

Genre: *Melodrama*

Cast: *James Murray, Eleanor Boardman, Bert Roach e.a.*

Regie: *King Vidor*

Volgens Alfred Hitchcock zijn zwijgende films de puurste vorm van cinema: ze vertellen een verhaal vrijwel volledig aan de hand van beelden. Inmiddels is het ruim 90 jaar geleden dat de zwijgende film ten dode werd opgeschreven na het succes van *The Jazz Singer*. Aangezien veel mensen bij 'stomme films' denken aan de weinig subtiële slapstick van The Keystone Cops¹¹ met krankzinnige stunts en overdreven acteren, is het niet zo gek dat zij terugdeinsden bij het idee van het kijken van een 'zwijgende film', de meer respectvolle benaming voor films uit de tijd dat de techniek van de synchronisatie van beeld en muziek nog te primitief was om die samen te kunnen gebruiken.

The Crowd is één van de laatste grote zwijgende films en toon samen met bijvoorbeeld het melodramatische *Sunrise* van F.W. Murnau dat de filmkunst eind jaren '20 een absoluut hoogtepunt had bereikt. Let op de beweeglijkheid van de camera, onder anderen in het overheadshot van de enorme kantoorroimte waar hoofdpersoon John Sims [James Murray] aan het werk is in de openingsscene. Het is een veelvuldig gekopieerd shot dat op louter visuele wijze het gevoel overbrengt dat John niet meer is dan een piepklein radertje in een strak werkende machine. Regisseur King Vidor zet John hiermee meteen neer als de spreekwoordelijke 'face in the crowd' waardoor het leven van John Sims symbool is voor dat van alle mensen die onder vergelijkbare omstandigheden werken en heimelijk hopen dat er goud achter de horizon wacht. Regisseur King Vidor brengt dit

¹¹ *The Keystone Cops*: Volstrekt incompetente, slecht geklede politie-eenheid die van 1912 tot 1920 regelmatig verscheen in korte slapstickfilms van Mack Sennett. Vernoemd naar de Keystone filmstudio.

motief steeds opnieuw op doeltreffende wijze in beeld, ook in de fraai gefilmde scène aan het begin film waarin de jonge John zich door een menigte naar zijn huis begeeft en éénmaal thuis aangekomen haast letterlijk opstijgt uit de mensenmassa om te horen dat zijn vader is overleden.

Dit is het verhaal van een gewone jongen die droomt van grootse dingen en het geluk vindt wanneer hij tijdens een double-date bij Coney Island de vrouw van zijn dromen [Eleanor Boardman] ontmoet. Maar na elk moment van geluk wordt hij geconfronteerd met een moment van pech of tragedie. *The Crowd* ontleent veel van haar kracht aan de subtiele manier waarop de verhouding tussen John en Mary zich ontwikkelt. Iedereen die een langdurige relatie heeft [gehad] zal deze schommelingen herkennen en die herkenbaarheid en authenticiteit maakt *The Crowd* afwisselend hartverwarmend en hartverscheurend. Weinig filmmakers weten op zo'n realistische wijze het leven van de gewone man te vertellen. Gezien de vele tegenslagen waar je als kijker deelgenoot van wordt is de slotscène er ééntje om stil van te worden, maar ook ééntje die zoveel zegt over wat ons tot mensen maakt. Het maakt op simpele, doeltreffende wijze hoe wij allemaal tegenslagen verwerken en ons weer kunnen richten op het heden alvorens we weer met enige hoop de toekomst tegemoet kunnen zien.

Hoofdrolspeeler James Murray, een tot dan toe volstrekt onbekende acteur die uit een groep extra's was gekozen, geeft een overgetelijke vertolking. Hij was echter totaal niet voorbereid op de roem die het kritische succes van deze film met zich meebracht. Na nog een handjevol filmrollen raakte Murray verslaafd aan alcohol, verloor hij zijn huis en bracht hij zijn laatste jaren door als bedelaar tot hij in 1935 dood werd gevonden in de Hudson River.

44 Mildred Pierce (1944)

Genre *Melodrama*

Cast: *Joan Crawford, Ann Blyth, Zachary Scott e.a.*

Regie: *Michael Curtiz*

Mildred Pierce is een voortreffelijke introductie in de wondere wereld van één van de grootste diva's die Hollywood heeft voortgebracht. Joan Crawford was de koningin van het melodrama en een technisch volmaakte actrice. Tijdens de opnames voor *Autumn Leaves*[1956] maakte regisseur Robert Aldrich duidelijk dat hij wilde dat Joan Crawford zou huilen in een bepaalde scène. Ze antwoordde met een vraag: "Welk oog?" Joan Crawford had haar vertolking volledig onder controle en kon daarom een droom zijn om mee te werken. Hoewel ook zij in een paar erbarmelijke films heeft gespeeld, daag ik een ieder uit om er ééntje te vinden waarin Joan Crawford slecht acteert.

In *Mildred Pierce* is ze op het top van haar kunnen en is de regie, de cameravoering, de belichting, de setdesign en de kleding perfect afgesteld. Dit melodrama begint met een schok: een man wordt met zes pistoolschoten neergeschoten en het enige woord dat hij nog kan uitbrengen voor zijn dood is: "Mildred". Alles wijst erop dat Mildred Pierce [Joan Crawford] de moord heeft gepleegd. Wanneer de politie haar aanhoudt en onderwerpt aan een ondervraging vertelt ze haar levensverhaal. Dat is er ééntje van rags-to-riches, waarin Mildred zich, mede door de druk van haar verwende en veeleisende oudste dochter Vera [Ann Blyth] door een combinatie van keihard werken, organisatorisch talent en de zakelijke vernuftigheid van haar partner Wally Fay [Jack Carson], opwerkt tot een rijke en succesvolle zakenvrouw. Hoewel ze dit alles voor haar kinderen doet komt steeds vaker lijnrecht tegenover haar dochter te staan.

Het dramatische hoogtepunt is een ruzie op de trap waarbij Mildred een cheque verscheurt. Die confrontatie toont Crawford in topvorm en elke keer als ik 'm zie moet ik een paar keer terugspoelen om nog eens te genieten van geniaal acteerwerk. Het spel van Blyth, Carson, Zachary Scott (als het slachtoffer) en vooral Eve Arden, als Mildreds wereldwijze collega/werknemer met een vlijmscherpe tong, is eveneens foutloos, maar dit is de Joan Crawfordshow. Zij overtuigt volledig als de schortdragende huisvrouw die aanvankelijk niets liever doet dan zorgen voor haar gezin, maar ook als beginnend serveerster en als succesvolle

zakenvrouw. Een absolute droomrol voor iedere ambitieuze actrice maar er zijn maar héél weinig actrices die zo'n rol geloofwaardig kunnen spelen.

Crawford krijgt waardevolle hulp in de vorm van de kostuums van Milo Anderson die Mildreds kleding op subtiele wijze afstelt op de fase waarin haar carrière zich op dat moment bevindt. De belichting doet denken aan de beste film noirs en alles is fraai in beeld gebracht door Ernest Haller. Een heerlijk melodramatisch verhaal waar zelfs de beste soapschrijvers een puntje aan kunnen zuigen, dus hier moet je echt lekker voor gaan zitten en je niet uit het veld laten slaan door Butterfly McQueen als de kinderlijke familiebediende. Geniet gewoon volop van Miss Joan in absolute topvorm.

43 The Big Parade (1925)

Genre: Oorlog

Cast: John Gilbert, Renée Adorée, Karl Dane e.a.

Regie: King Vidor

Wanneer je je verdiept in de periode van de zwijgende film is er een handjevol filmmakers waar je simpelweg niet omheen kunt: Charles Chaplin was de beroemdste en de populairste persoon ter wereld; David Wark Griffith kreeg dankzij zijn controversiële meesterwerk *The Birth Of A Nation* (1915) de eretitel 'The Father Of Cinema'; Friedrich Wilhelm Murnau bracht de expressionistische kunst naar het grote scherm met het onvergetelijke *Nosferatu* (1922) en *Sunrise* (1927), door velen beschouwd als de beste zwijgende film ooit; Sergei Eisenstein perfectioneerde de kunst van de beeldmontage in zijn trilogie over de aanloop naar de Russische Revolutie. Regisseur King Vidor sloot zijn zwijgende periode af met het meesterwerk *The Crowd* (1928) en was op dat moment al één van de populairste en meest succesvolle regisseurs ter wereld.

Die reputatie had hij voor een belangrijk deel te danken aan *The Big Parade* (1925), een film die schokkend en ontroerend maar ook hilarisch en hartverwarmend is. Dat klinkt wellicht formulematig maar er is in mijn ogen geen enkele oorlogsfilm die zo scherp alle facetten van oorlog bloot legt zonder zwaar op de hand te worden. Laat ik wel duidelijk maken dat de bekendste oorlogsfilms, waartoe ik onder anderen *The Longest*

Day (1962), *Schindler's List* (1993), en *The Pianist* (2002) reken, stuk voor stuk indrukwekkende films vind. Maar *The Longest Day* is bovenal een heldenepos en *Schindler's List* en *The Pianist* zijn realistische, maar deprimerende meesterwerken. In *The Big Parade* blijft de oorlogstrijd gedurende bedurende de eerste 80 minuten redelijk op de achtergrond.

Het eerste deel van dit oorlogsdrama stelt ons voor aan drie totaal verschillende mannen die zich aanmelden voor het leger. De lange, slungelige Slim [Karl Dane] is een vriendelijke, simpele man met een gezond boerenverstand. De kleine, maar vinnige Bull [Tom O'Brien] werkt als barman in een illegaal café en is voor geen gat te vangen. Centraal staat echter James Apperson [John Gilbert], een rijkeluiszoon die aanvankelijk geen enkele reden ziet om zich vrijwillig aan te melden voor de, in zijn ogen onzinnige, strijd in Europa. Maar wanneer James een aantal van zijn vrienden die zich wél hebben aangemeld komt uitzwaaien tijdens een grote parade (de eerste, maar niet de enige verwijzing naar de titel), raakt hij in de ban van de muziek, het enthousiasme van zijn vrienden en de verering door de mensen langs de straat. Zo komt het dat hij zich toch laat overhalen om zich vrijwillig aan te sluiten bij het leger. Tijdens zijn training raakt James bevriend met Slim en Karl en de kameraadschap tussen deze drie mannen loopt als een rode draad door de film. Dat leidt in het eerste deel tot veel komische situaties waarin ze onderling allerlei grappen en grollen uithalen. Eénmaal in Frankrijk aangekomen verdrijven ze hun tijd met het bedenken van grappige coupletten voor 'You're In The Army Now' en weten Slim en Bull er door een sluwe list voor te zorgen dat James een gesloten vat uit een Frans dorpje moet halen. Wanneer hij het vat heeft gevonden probeert hij het op onhandige wijze mee te sjouwen. Dat leidt tot de eerste ontmoeting met het Franse boerinnetje Melisande [Renée Adorée] in de leukste scène uit de film waarin Melisande de grootste pret heeft met de hulpeloos rondsloeterende James. De twee spreken elkaars taal niet maar weten door middel van gebaren haarfijn aan elkaar – en aan een wereldwijd publiek – duidelijk te maken wat ze bedoelen. James' pogingen om Melisande kauwgom te leren eten behoren tot de bekendste momenten uit deze klassieker. Hier is geen sprake van kleffe hofmakerij, maar van een romance die ontstaat uit het feit dat twee mensen elkaar automatisch lijken te

begrijpen en, ondanks de dramatische omstandigheden, genieten van hun samenzijn.

Zelden werd een opbloeiende romance zo treffend in beeld gebracht. Uiteraard is het een kwestie van tijd voordat James afscheid moet nemen van Melisande. Haar wanhopige pogingen om de grote parade [!] van militaire voertuigen tegen te houden zijn hartverscheurend én indrukwekkend. Voor deze sleutelscène beschikte King Vidor over tientallen trucks die in een imposant longshot stuk voor stuk te zien zijn. De laatste 50 minuten tonen een beeld van de strijd tijdens de Eerste Wereldoorlog die we niet vaak terug hebben gezien en toont op treffende wijze hoe angstaanjagend de omstandigheden konden zijn. Terwijl James' eenheid op commando in één linie langzaam door een bos loopt zien we hoe de soldaten één voor één worden neergeschoten door sluipschutters die zich verschuilen in de bomen.

De prachtige, effectieve score die specialist Carl Davis in 1995 componeerde en opnam versterkt de beklemmende sfeer enorm. Meer wil ik niet verklappen over dit oorlogsdrama, behalve dat het mij menselijk haast onmogelijk lijkt om de tranen binnen te houden tijdens de slotscène. John Gilbert bevestigde met zijn rol in *The Big Parade* zijn status als wereldster en zou later furor maken in een aantal zwaar gehypete en succesvolle romantische films met Greta Garbo. Hoewel Gilbert een prima stem had paste het onvoldoende bij zijn imago waardoor hij zijn sterrenstatus razendsnel kwijtraakte toen de geluidsfilm zijn intrede deed. In 1933 gebruikt Garbo háár sterrenstatus om Gilbert de mannelijke hoofdrol te laten spelen in *Queen Christina*. Gilberts carrière was echter niet meer te redden en hij overleed in 1936 op 36-jarige leeftijd aan een hartaanval. Het leek Renée Adorée meer voor de wind te gaan, maar ook zij stierf veel te jong, kort na haar 35e verjaardag, aan de gevolgen van tuberculose. 95 jaar na hun grootste glansrol en bijna 90 jaar na hun dood staat deze film nog fier overeind en is *The Big Parade* in mijn ogen bijna de beste oorlogsfilm ooit gemaakt.

42 Ivan Grozny (1944)

Alternatieve titel: Ivan The Terrible, Part 1

Genre: Biografie

Cast: Nikolay Cherkasov, Lyudmila Tselikovskaya e.a.

Regie: Sergei Eisenstein

Ik noemde Eisenstein in mijn hoofdstuk over *The Big Parade* al in één adem met die van Griffith, Chaplin en Murnau en verwees daarbij naar Eisensteins Rusland-trilogie uit midden jaren '20, bestaande uit *Strike* (1925), *Battleship Potemkin* (1925) en *October – Ten Days That Shook The World* (1927). Daarin perfectioneerde Eisenstein de Russische filosofie van de montage-cinema die uitging van het principe dat een gefilmd beeld pas betekenis krijgt als je er een ander beeld tegenover zet. Onze hersenen leggen een emotioneel verband tussen die twee verschillende beelden en zo kun je de emotionele beleving en zelfs de denkbeelden van de kijker beïnvloeden.

Dankzij zijn propagandafilms was Eisenstein het troetelkindje van Joseph Stalin voor wie Eisenstein onomstotelijk bewees dat Rusland in de jaren '20 ook in de filmkunst tot de absolute top behoorde. Eisenstein vertrok begin jaren '30 naar Mexico om daar te werken aan *Que Viva Mexico* (1932), een lofzang op het land waar hij lange tijd zou blijven wonen. Die film maakte hij echter niet af en hij keerde op verzoek van Stalin terug naar Rusland om het historische epos *Alexander Nevskiy* (1938) te filmen. Voor deze propagandafilm, over de Russische grootvorst die in 1242 op verpletterende wijze een dine maakt aan de invasie van de Teutonen (lees: Duitsers), had hij de beschikking over getrainde Russische militairen om de fameuze veldslag op het bevroren Peipusmeer¹² te reconstrueren. Dit oorlogsepos was, mede door de authenticiteit en de verheerlijking van de Rusland, een groot succes en het is dan ook volstrekt logisch dat Eisenstein de aangewezen man was om een film te maken over Ruslands grootste krijgsheer: Ivan Grozny (Ivan de Verschrikkelijke), de tsaar die erin slaagde de Russische

¹² *Fameuze veldslag op het bevroren Peipusmeer*: Op 5 april 1242 vochten Russische troepen onder leiding van Alexander Nevsky tegen Teutonische ridders. De Teutonen sloegen op de vlucht maar veel van de zwaarbewapende ridders en hun paarden zakten daarbij door dun ijs aan de rand van het meer. (www.prlib.ru)

provincies te verenigen en daarmee de basis legde voor de Sovjet Unie.

Het was Eisensteins bedoeling om een film in 3 delen te maken omdat het leven van Ivan Grozny ook 3 verschillende fases kende. Dit eerste deel behandelt Ivans ambities om Rusland te verenigen met behulp van het volk. Met die ambitie haalt hij zich de haat van de machtige Bojaren op de hals, alsmede dat van familieleden en vrienden. Het tweede deel behandelt de periode waarin Ivan, door een combinatie van door hem bevolen bloedvergieten en een aantal aanslagen op zijn leven, zo paranoïde wordt dat hij zich uit het publieke oog terugtrekt en de uitvoering van de macht overlaat aan zijn meedogenloze geheime politie. Het derde deel kwam er niet, omdat Stalin zich bij deel 2 besepte dat de parallellen tussen de waanzinnige Ivan Grozny en Stalin zelf te duidelijk zichtbaar waren. *Ivan Grozny* is nauwelijks te beschrijven. Het is werkelijk een film als geen ander en dat maakt het zo fascinerend dat ik er elke keer weer met verbazing en verwondering naar zit te kijken. Dat begint al in de openingsscène waarin de 16-jarige Ivan Grozny tot Tsaar van Rusland wordt gekroond. In een uiterst plechtige ceremonie vol symboliek wordt hij overgoten met gouden munten en op imponerende wijze toegezongen. De tekst is traditioneel, maar de zang is ronduit hypnotiserend en zet zo de toon voor de rest van de film.

Eisenstein gebruikt zijn montagecrucs hier spaarzaam, maar weet wel door extreme lichteffecten constant het gevoel op te wekken dat je hier naar een bovenmenselijke, goddelijke man zit te kijken. Enorme schaduwen tonen dat de tsaar uittorent boven al zijn onderdanen en de andere karakters worden vaak opgeslokt door de enorme sets die het imposante paleis van Ivan Grozny vormen. *Ivan Grozny* bestaat voor het grootste deel uit extreem gestileerde shots die eruit zien als schilderijen. Eisenstein is niet uit op visueel realisme maar zorgt ervoor dat alle historische karakters tot in extremis worden uitvergroot. De acteurs versterken dit met een uiterst theatrale acteerstijl hoofdrolspeler Nikolai Cherkasov als uitblinker in de onconventionele, maar indrukwekkende titelrol. Zijn lichamelijke mimiek en gezichtsuitdrukkingen zijn buitengewoon effectief en maken dit tot een filmervaring die bepaald niet toegankelijk is

voor de ongeïnitieerde, maar die de welwillende kijker van begin tot einde geboeid voor het scherm gekluisterd houdt.

41 Natural Born Killers (1994)

Genre: *Satire*

Cast: *Woody Harrelson, Juliette Lewis, Robert Downey Jr. e.a.*

Regie: *Oliver Stone*

Dit is een visueel overweldigend, extreem gewelddadig en nog steeds actueel sprookje van een regisseur die in deze fase van zijn carrière elk stijlmiddel gebruikte om de kijker een unieke, onvergetelijke filmervaring te bezorgen. Oliver Stone is een pupil van Martin Scorsese, de man die verantwoordelijk was voor films als *Mean Streets* [1973] en *Taxi Driver* [1976] die de duistere kant van de samenleving in de jaren '70 op confronterende wijze bloot legden. Oliver Stone, die vóór zijn filmstudie diende in Vietnam, brak door met een Academy Award voor Beste Scenario voor *Midnight Express* [1978], een politieke thriller over een Amerikaanse man die voor een klein drugsvergreep onder erbarmelijke omstandigheden wordt vastgehouden in een Turkse gevangenis. Die film deed weliswaar veel stof opwaaien maar bood Stone wel de mogelijkheid om zelf films te regisseren en die hadden veelal een sterke politieke lading. *Salvador* [1986] was een enerverend exposé van de misstanden in El Salvador waarin Stone ook de moord op de geliefde bisschop Romero¹³ verwerkte. Stone maakte daarna furore met zijn Vietnam-trilogie, beginnend met *Platoon* [1986], waarin hij al zijn fascinatie voor de gewelddadige kant van de mensheid toonde.

In 1994 gooide Oliver Stone werkelijk alle remmen los in *Natural Born Killers* [1994], het verhaal van seriemoordenaars [of zijn het massamoordenaars?] Mickey [Woody Harrelson] en Mallory [Juliette Lewis] die in korte tijd tientallen mensen vermoorden omdat die toevallig op het verkeerde moment op de verkeerde plaats waren. Maar omdat Mickey & Mallory altijd

¹³ *De moord op de geliefde bisschop Romero*: Salvadoraanse Rooms-Katholieke aartsbisschop (1917 – 1980) sprak openlijk zijn kritiek uit op de regering en guerilla's die betrokken waren in de burgeroorlog (1980 – 1992). Een onbekende schoot Romero op 24 maart 1980 dood tijdens een door hem geleide mis. Romero werd in 2015 heilig verklaard door het Vaticaan. (www.ad.nl; www.brittanica.com)

één iemand laten leven om het verhaal na te vertellen worden ze snel beroemd. Wanneer een fanatieke, extreem egocentrische TV-misdadjournalist [Robert Downey Jr] een special over Mickey & Mallory besluit te maken, ontstaat er een waanzinnige media-hype waardoor het moordlustige duo talloze fans krijgt die alles doen om een glimp van het dodelijke duo op te vangen. *Natural Born Killers* is allesbehalve subtiel: de melancholische openingsklanken van Leonard Cohen staan in schril contrast met de bloederige openingsscène waarin Stone de camera constant in beweging houdt en een desoriënterend effect schept. Door steeds andere stijlmiddelen te gebruiken is het geweld afwisselend stripachtig, schokkend en hilarisch, maar immer fascinerend. Het point-of-view-shot van een kogel die zich in het hoofd boort van één van de bedienden in de openingsscène is ronduit surrealistisch maar ook zeer fraai uitgevoerd. Deze satire zit vol met soortgelijke erg gestileerde scènes en dat maakt *Natural Born Killers* tot een unieke filmbelevens.

Er zijn zoveel hoogtepunten maar mijn favoriete scène zit al vroeg in de film, wanneer we erachter komen dat Mallory uit een verschrikkelijke familie komt met een gewelddadige, incestueuze vader [Rodney Dangerfield in een gewaagde tour-de-force] en een passief toekijkende moeder [Edie McClurg]. Deze semi-flashback filmt Oliver Stone als een sitcom zodat elke vernederende, seksueel getinte opmerking van vader wordt gevolgd door een lachsalvo. Mickey komt binnen als vleesbezorger en krijgt een ovatie van het publiek alvorens hij en Mallory korte metten maken met vader en moeder. Deze surrealistische, scherp satirische setting geeft je een ongemakkelijk gevoel en dat is precies wat Oliver Stone wil. Hij houdt de door media gedomineerde samenleving onverbiddelijk een spiegel voor en wat we zien is op zijn zachtst gezegd niet iets om vrolijk van te worden. Afgezien van een Indiaanse guru die Mickey en Mallory ontmoeten kort nadat ze paddo's hebben geslikt is er geen good guy te bekennen in het Amerika van *Natural Born Killers*.

Dat Mickey & Mallory uiteindelijk de meeste sympathie van de kijker krijgen is voor een groot deel te danken aan de beide hoofdrolspelers. Woody Harrelson rekende hier op gewaagde, maar indrukwekkende wijze af met zijn imago als de sullige Woody die hij speelde in de populaire, maar brave sitcom *Cheers*

en *Natural Born Killers* was voor hem de sleutel tot een langdurige, succesvolle carrière als karakteracteur die nog steeds voortduurt. Juliette Lewis maakte eveneens een verpletterende indruk maar zij kwam helaas snel terecht in het B-film-circuit en is tegenwoordig zo nu en dan te zien in kleine rolletjes in kleinere films en minder bekende TV-series. Zij kon het imago dat ze door deze film kreeg niet van haar afschudden en dat is zonde want ze heeft laten zien veel meer in huis te hebben.

Natural Born Killers is een overweldigende achtbaanrit van een regisseur die elke visuele truc gebruikt om elke bestaande emotie op te roepen. Wie weten wil wat je met het medium film kan doen, doet er goed aan om deze film te kijken. Een sterke maag is een pré en het helpt ook als je de over-the-top vertolkingen van Robert Downey Jr en Tommy Lee Jones kunt waarderen.

40 Theater Of Blood (1973)

Genre: *Horror*

Castt: *Vincent Price, Diana Rigg, Ian Hendry e.a.*

Regie: *Douglas Hickox*

Als er één film in mijn Film Top 50 een vreemde eend in de bijt genoemd kan worden, dan is het deze horrorfilm uit 1973. Niet omdat het een horrorfilm is – er meer horrorfilms in mijn Top 50 – maar omdat dit een bescheiden productie is met een simpel verhaal maar zonder pretentie. De regie en het camerawerk is degelijk, functioneel en nooit opvallend en daardoor ook niet meesterlijk te noemen. Ik heb even overwogen om *Theater of Blood* aan te duiden als een ‘guilty pleasure’ maar ik zie niet waarom ik me schuldig zou moeten voelen over het feit dat ik keer op keer enorm kan genieten van deze werkelijk Shakespeariaanse horrorfilm.

Mijn grote voorliefde voor deze Britse productie heeft te maken met wat het voor mij persoonlijk heeft betekend. Ik weet niet precies wanneer ik *Theater of Blood* voor het eerst zag maar ik denk dat het rond 1993 was. Ik had toen al aardig wat horrorfilms gezien maar ik was nog nooit echt onder de indruk van bloederigheid. Deels omdat het vaak te overdreven of te nep is maar ook omdat het vaker hilarisch dan angstaanjagend is. *Theater of Blood* is afwisselend grappig, gewelddadig en

angstaanjagend en weet die ingrediënten vaak op smakelijke wijze te combineren.

Het verhaal is eenvoudig: acteur Edward Lionheart [Vincent Price] is bij de meest recente verkiezing van beste toneelacteur door *The Critics' Circle* gepasseerd. Lionheart, die ervan overtuigd is dat zijn Shakespeare-vertolkingen het ultieme eerbetoon aan de bard zijn, stelt een plan in werking waarmee hij één voor één met alle critici afrekent door scènes uit Shakespeare-tragedies te ensceneren waarin de critici zelf het slachtoffer zijn. Vooruit, de openingsscène kan ik wel verraden: daarin wordt criticus George Maxwell [Michael Hordern] vermoord door tientallen zwervers die hem op genadeloze wijze doodsteken met messen. Een reconstructie van de moord op Caesar door Mark Anthony en de senatoren in Shakespeare's *Julius Caesar*. En zo werkt Lionheart de leden van *The Critics' Circle* één voor één af waarbij hij ze steeds in een hinderlaag lokt en ze met hun ongezouten kritiek op zijn toneelspel confronteert. In imposante Shakespeariaanse kleding en voorzien van teveel lagen make-up trakteert Lionheart iedere criticus op een monoloog uit het betreffende toneelstuk die eindigt met een spectaculaire executie. De enige scène zonder monoloog betreft de reconstructie van een scène uit *Cymbeline* waarmee hij wraak neemt op de criticus gespeeld door Arthur Lowe, vooral bekend als Captain Mainwaring uit *Dad's Army*. Dat moment is mij het meest bijgebleven vanwege de waanzinnige zwartgallige humor en dat afgrijselijke geluid. Wanneer je het ziet/hoort, weet je direct wat ik bedoel.

Dit eerbetoon aan Shakespeare (en aan Vincent Price) inspireerde mij om de werken van de bard te lezen, niet ondanks maar juist omdat dit een horrorfilm was! *Theater of Blood* toont op expliciete wijze aan dat het werk van Shakespeare spectaculaire en gewelddadige scènes bevat, maar ik blijf vooral onder de indruk van de monologen van Vincent Price die ik tot dan toe vooral kende van zijn bijdrage aan Michael Jacksons hitsingle *Thriller*.

Price mag helemaal los in de Shakespeare-scènes maar omdat het motief voor zijn wraak hier zo duidelijk is in begreep ik de monologen ook grotendeels de context van deze film. Dat deed me beseffen dat ik Shakespeare niet alleen kon begrijpen maar ook dat ik er van kon genieten! Nu heb ik alle Shakespeare-

toneelstukken (op DVD) gezien, en gelezen en behoor ik tot de vele fans van Shakespeare. Dat is nog steeds een verrijking van mijn leven die ik te danken heb aan deze heerlijke horrorfilm die zelfs in mijn Top 10 staat van films die ik het liefst op een druilerige zaterdagavond op zou zetten.

39 The Conversation (1974)

Genre: Thriller

Cast: Gene Hackman, John Cazale, Allen Garfield e.a.

Regie: Francis Ford Coppola

Francis Ford Coppola's *The Conversation* is typerend voor de tijd waarin de film is gemaakt. De Watergate affaire¹⁴ hing als een zwaard van Damocles boven het hoofd van de president Nixon en Hollywood brak met lang gekoesterde tradities in de vorm van een serie uitstekend gemaakte thrillers en drama's met vaak veelzeggende, deprimerende eindes. Het feit dat het studiosysteem¹⁵ was ingestort en dat een nieuwe generatie filmmakers zich aandiende speelde eveneens een sleutelrol. Deze films weten je in je ziel weten te raken en zetten je aan het denken over de centrale problematiek zonder je de gemakkelijke uitvlucht en de ontlasting van een happy end te geven. Geëngageerde filmmakers hoefden zich niet langer te houden aan Hollywood-formules en konden hun films een einde geven dat mensen zou uitnodigen om na te praten over de implicaties daarvan.

The Conversation valt in deze categorie met het verhaal over einzelgänger Harry Caul [Gene Hackman], een technisch briljante specialist in afluister technieken, die na een complexe af luister-operatie bij het monteren van de geluidsopnamen wordt confronteerd met een knagend schuldgevoel over een

¹⁴ *Watergate affaire*: Tijdens de campagne voor de Amerikaanse presidentsverkiezingen van 1972 luisterden medewerkers van de Republikeinse president Nixon het hoofdkwartier van de Democraten af. Nixon loog over zijn betrokkenheid. Het schandaal leidde in 1974 tot het afreden van president Richard Nixon. (nos.nl)

¹⁵ *Studio systeem*: Een zakelijk model ingevoerd door vijf Hollywood studio's (Paramount Pictures, MGM, Warner Bros, 20th Century Fox en RKO) waardoor het zowel de productie als de distributie van films volledig in eigen hand had. (www.hollywoodlexicon.nl)

eerdere klus die tragische gevolgen had voor zijn 'subjecten'. De openingsscène is in elk opzicht subliem: in longshot zien we een mime-speler op Union Square in San Francisco die langs het Dewey monument¹⁶ loopt en voorbijgangers imiteert. Langzaam zoomt de camera in, terwijl we vervormde geluiden horen van wat een gesprek tussen een man [Frederic Forrest] en een vrouw [Cindy Williams] blijkt te zijn. De twee lopen constant in het rond op deze drukke plek in de hoop dat niemand kan horen wat ze zeggen, maar we ontdekken in fasen dat een klein team onder leiding van Harry Caul ze wel degelijk af luistert.

Het is voor een modern publiek confronterend om te ontdekken dat het ruim 45 jaar geleden al mogelijk was om gesprekken op deze manier af te luisteren. Het thema was anno 1974 actueel vanwege Nixon maar is nog steeds zeer actueel. Denk aan de onthullingen van Edward Snowden¹⁷ en de controverse rond Huawei en het 5G-netwerk¹⁸. In *The Conversation* is Gene Hackman beter dan ooit. Hij geeft een uiterst genuanceerd beeld van een eenzame man die, vooral vanwege zijn werk, mensen structureel op afstand houdt en zijn werk en zijn emoties strikt gescheiden probeert te houden. Maar iets in de opnamen van het stel dat hij heeft afgeluisterd raakt hem persoonlijk – het fragment waarin de vrouw een stukje zingt uit *When The Red Red Robin Comes Bob-Bob-Bobbing Along* (oorspronkelijk opgenomen door Bing Crosby) in het bijzonder – en langzaam maar zeker leren we de menselijke kant van Harry kennen. Dat heeft echter rampzalige gevolgen na een ontmoeting met Martin Stett [Harrison Ford, vóór zijn doorbraak in *Star Wars*] die Harry's tapes namens diens opdrachtgever in ontvangst wil nemen.

¹⁶ *Dewey monument*: Monument opgedragen aan Admiraal George Dewey die met de Amerikaanse vloot de Slag om de Baai van Manilla won in 1898. tevens een eerbetoon aan President William McKinley die in 1901 werd vermoord. (www.artandarchitecture-sf.com)

¹⁷ *Edward Snowden*: Computerprogrammeur (geb. 1983) die werkte bij de NSA werkte toen hij in 2013 topgeheime informatie lekte over verontrustende praktijken bij de NSA. (www.biography.com)

¹⁸ *Controverse rond Huawei en het 5G-netwerk*: Zorgen over de mogelijkheid dat Huawei wettelijk verplicht zou kunnen worden om persoonlijke gegevens van gebruikers van het 5G-netwerk te delen met de Chinese regering leidde ertoe dat onder anderen de Verenigde Staten en Groot-Brittannië besloten om het netwerk niet door Huawei te laten aanleggen.

Hackman weet de emotionele ontrafeling van zijn karakter op aangrijpende wijze zichtbaar en voelbaar te maken, daarbij geholpen door effectieve cross-cutting¹⁹ door Richard Chew die ons in schokkende, korte shots toont welke gedachten en beelden er door Harry's hoofd gaan. Ford is zowel sinister als charismatisch en daardoor blijft het voor de kijker gissen of Harry werkelijk reden heeft om achterdochtig te zijn of dat zijn gedrag te verklaren als een boetedoening voor een fout die hij zichzelf niet heeft kunnen vergeven. Hackman is geniaal, Ford is effectief, Robert Duvall maakt indruk in een kleine, maar cruciale rol en Cindy Williams is perfect gecast met haar lieflijke stem en vertederende blik.

De openingsscène is een meesterwerk van camerawerk, timing, acteerwerk en vooral van geluid. Dat werd formeel erkend in de vorm van prijzen en nominaties voor Coppola (regie en scenario) en Hackman en BAFTA's²⁰ voor montage en sublieme geluid.

38 Snow White and the Seven Dwarfs (1937)

Genre: *Animatie*

Cast: *Adriana Caselotti, Pinto Colvig, Lucille La Verne e.a.*

Regie: *David Hand*

Hoewel het op papier door zes anderen werd geregisseerd mag er geen twijfel over bestaan dat *Snow White and the Seven Dwarfs* een Walt Disney-film is. Disney's regisseurs waren in feit niet meer dan uitvoerders van zijn ultieme droom. Warner Bros produceerde sinds 1931 de bekende *Merrie Melodies*-filmpjes en United Artists had de *Silly Symphonies* die onderdeel uitmaakten van het voorprogramma van een avondvullende programma. In de jaren '30 bezorgden de filmpaleizen in de grote Amerikaanse steden hun bezoekers een volledig avondje uit, veelal bestaand uit een nieuwsbulletin, een korte film – bedoeld om nieuw talent aan het publiek te presenteren – enkele trailers en een korte tekenfilm als opwarmertje voor de hoofdfilm.

¹⁹ *Cross-cutting*: Techniek waarbij je heen en weer snijdt tussen twee onafhankelijke sequenties zodat er een verband ontstaat tussen de gebeurtenissen. (The Film Encyclopedia, 7th edition – Ephraim Katz, Ronald Dean Nolen)

²⁰ *BAFTA's*: British Academy Film Awards, jaarlijks uitgereikt door de British Academy of Film and Television Arts. (www.bafta.org)